

Dr. Babasaheb Ambedkar Memorial Society, Chandrapur

Dr. Ambedkar College of Arts, Commerce & Science, Chandrapur

Affiliated to Gondwana University, Gadchiroli.

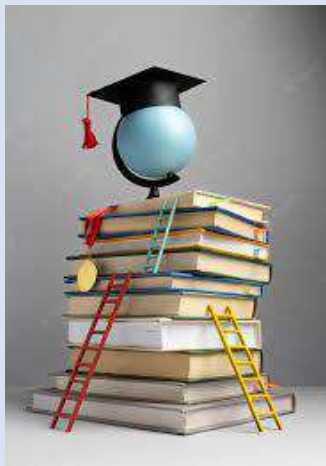
Re-accredited by NAAC 'B +' with 2.61 CGPA

ANNUAL QUALITY ASSURANCE REPORT

AQAR: 2022-2023

CRITERION – 3 RESEARCH, INNOVATION AND EXTENSION

METRIC NO: - 3.2.1

METRIC NAME: 3.2.1 Number of research papers publish per teacher in the journals notified on UGC website during the 2022-23

Web: - dacchanda.ac.in

e-mail: - dachanda@yahoo.in

Phone: - 07172256080

DESIGN OF AN IMPROVED SAMPLE HOLDER/CELL FOR ULTRASONIC PULSE-ECHO SETUP

G. K. Singh Deptt. of Electronics, A.N. College, Anandwan, Warora – 442907.

S. J. Sharma Deptt. of Electronics, RTM Nagpur University, Nagpur- 440033.

A. S. Lanje Deptt. of Electronics, Dr. Ambedkar College Chandrapur-442402.

Abstract

A Sample Holder/Cell, essential for accurate measurement of ultrasonic velocity and attenuation using Ultrasonic Pulse-Echo Setup, has been developed for the measurement of ultrasonic velocity and attenuation in liquids [1-6]. It is used for the measurements in the designed Pulse-Echo Setup. Measurement results were found to be well in agreement with quoted reference values.

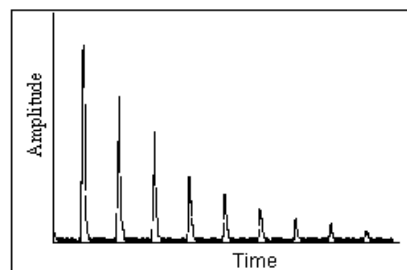
Keywords: Liquid Sample Holder, Pulse-Echo Technique, Ultrasonic Velocity Measurement, Ultrasonic Attenuation Measurement.

Introduction

Measurement of velocity and attenuation of ultrasonic waves has been the basis of evaluation of a wide variety of physical properties of liquids. The ultrasonic velocity and attenuation measurement techniques may be categorized as optical techniques, continuous wave techniques and pulse techniques. The pulse technique is the most widely used technique for making ultrasonic measurements in liquids and solids in the frequency range of a few KHz to tens of GHz. Owing to its high accuracy and reproductivity of the results [7-9] Pulse-echo technique has evolved to be the most popular, reliable and sustainable technique amongst all the ultrasonic techniques [10]. This technique makes it an ideal choice for variety of applications as well as hard-core research work [2, 6, 9-12].

In the Pulse-Echo Technique, a pulsed rt signal of known frequency is fed to ultrasonic transducer that convert it into a pulsed ultrasonic wave of the same frequency. Ultrasonic pulse travels through the sample and is reflected from the sample boundaries until it decays away. Each time the ultrasonic pulse strikes the sample end coupled to the transducer, an electrical signal is generated which is amplified and displayed on an oscilloscope. If the pulse duration is small compared to a round-trip transit time in the sample, a pulse-echo decay pattern (rectified and filtered) develops [Fig. 1].

Fig. 1: Screen Shot of a Typical pulse-echo decay pattern

The velocity of ultrasonic wave propagation is determined by measuring the transit time between the reference point of reflected pulses and the corresponding pulse propagation distance in the sample. The heights of train of echoes formed due to passage of short duration pulse through the sample of known thickness are measured and the absorption constant (α) is determined by fitting this data in the equation (1):

PHYTOCHEMICAL SCREENING OF OF TWO WILD LEAFY VEGETABLES USED BY THE TRIBES OF GADCHIROLI DISTRICT (M.S.)

Biswas S. K Assistant Professor Department of chemistry, Raje Dharmarao college of science, Aheri.(M.S.), India; E-mail: shyamalkbiswas7777@gmail.com.

Shende P. M. Associate Professor ,Department of Chemistry, Dr. Ambedkar College, Chandrapur.; E-mail: parmanand1158@gmail.com.

Abstract

Alternanthera paronychioides St.-Hil. Voy belongs to the family *Amaranthaceae* and *Olax psittacorum* (Willd.) Vahl of *Olacaceae* family . These are the tasty and nutritious food used by tribes of gadchiroli district (M.S.) during rainy and winter season. The objective of this study aims at determining the bioactive chemical constituents of leaves of selected two wild edible plants .The Phytochemical screening of the crude extracts of first plant revealed the presence of **tannins, saponins, Phenols, Alkaloids, flavonoids ,Proteins, diterpenes and Carbohydrates** and in second plant leaves the presence of **saponins, Phenols, flavonoids ,Proteins, diterpenes and Carbohydrates** observed respectively.

Keywords: *Alternanthera paronychioides* St.-Hil. Voy , *Olaxpsittacorum* (Willd.) Vahl, Phytochemical screening, wild vegetable.

Introduction :

Mother Nature has always been the world's greatest protector of people, providing them with all the nourishment they could possibly require. As hunter-gatherers in the past, individuals could only eat fruits and maybe some vegetables that were readily available in their immediate surroundings. As civilization developed, humans started cultivating, domesticating animals, and relying more and more on cultivated species, yet a sizable portion of the populace in rural areas still relied on wild plant species. Particularly tribal people utilised them to harvest food from the nearby woodlands.

When it rained, which is thought to be the most likely period to develop many diseases, the Aborigines believed that specific seasonal wild plants were beneficial to health and granted immunity. These vegetables are affordable, delicious, and nutrient-dense. Furthermore, picking these vegetables and selling them in other towns provides many people with short-term work. The culture of indigenous peoples who live in isolated forest locations includes the utilisation of wild plants as a food source(1).

According to the FAO, wild foods are consumed regularly by rural residents and not just during times of food scarcity(2). This everyday use of wild items improves the tribes' overall nutritional health(3). Traditional leafy vegetables have a better nutritional content than several other types of conventional veggies.(4) Additionally, they contain antioxidants that guard against a variety of chronic illnesses, including heart disease and some types of cancer. Traditional vegetables have the potential to assist satiate the expanding population's desire(5).

The main objective of our research was to analyze the presence or absence of different phytochemicals in the two selected edible wild plants from Gadchiroli district, used by the tribes to gain stamina and vitality.

Materials and Methods

Plant materials :

The present study included plant species which were *Alternanthera paronychioides* St.-Hil. Voy and *Olax psittacorum* (Willd.) Vahl .

Three Component Reaction: An Efficient Synthesis and Reactionsof 3, 4-Dihydropyrimidin-2(1H)-Ones Using Baker's yeast in nonaqueous solvent under ultrasonication

N.D. Punyapreddiwar,¹ P. M. Shende², S. B. Dhawas,³ S. B. Rewatkar⁴

¹Department of Chemistry, Shri JSPM College Dhanora, MH-442606

² Dpartment of Chemistry Dr Ambedkar College, Chandrapur MH-442404

³Department of Zoology, Shri S.S. College, Ashti MH-442603

⁴Dean, Gondwana University Gadchiroli MH 442605

Corresponding email id- sureshbrewtkar@gmail.com

Abstract

Baker yeast (BY) efficient catalyst for organic transformation. A well planned, budget Reducing, eco-friendly deals will created for the Synthesis of 3, 4-dihydropyrimidinone derivatives from aryl aldehydes, 1,3 diketone and urea in nonaqueous solvent under ultrasonication taking very cheaply, easily available biocatalyst, baker yeast. The bakers' yeast better results in organic solvent, ethanol with no any changes in catalytic power. Different derivatives of benzaldehyde used for this reaction. Synthesize product will be confirmed by using spectral analysis

Keyword- Baker's Yeast, 3, 4-dihydropyrimidin-2(1H)-one, 1, 3-dicarbonyl

Introduction

Multicomponent responses (MCRs) are arising decreasingly as a synthetic plan to develop biologically active compound and natural products.¹ Multicomponent responses are importantclass in Principles of Green Chemistry and medicine discovery. Also, MCRs have the some merits including coincident creation, Clarity, facile prosecution and enviroinental freidnly.²⁻⁴

The Bigineli reaction is one pot reaction for synthesis of 3, 4 dihydropyrimidinones of from

1.3 diketone, urea and aryl aldehyde.⁵ this multi component reaction for synthesis of 3,4, dihydropyrimidinones by using cheaper biocatalyst baker's yeast.

Dihydropyrimidinones (DHPMs) and their derivatives, products of the Biginelli reaction, are very important pharmacologically active molecules and they have found applications ascalcium channel blockers, ala-adrenrgic antagonists, antihypertensive agents, inhibitors offatty acid transporters, and in mitotic kinesin inhibition. Also, batzelladine alkaloids containinga dihydropyrimidine core have been found to show potent anti-HIV activity. The most simpleand straightforward procedure for the synthesis of dihydropyrimidinones, originally reportedby Bigineli in 1893, involves the acid-catalyzed one-pot condensation of a, b-keto ester withan aldehyde and urea derivatives. However, the product yields were very Low (20–50%).⁶⁻¹¹ The great biological importance of these heterocyclic compounds has prompted thedevelopment of new improved methodologies for the Biginelli reaction, including transitionmetal Lewis acid catalysis, solid phase synthesis, ionic liquids, activation with certainadditives, microwave-assisted synthesis, ultrasound irradiation, solvent-free techniques,grinding techniques, and many new catalysts.¹²⁻¹⁷

Organic reactions under organic solvent by using biocatalyst we have unexperienced output ofthe increasing realization of chemical changes. Biocatalytic transformation are more typical reaction with many benefits such as expand selectivity, minimize energy utilization, overcome waste, harmfulness and budget value.¹⁸⁻²⁰

Considering the above fact, we develop an efficiency methodology, for Synthesis of 3,4-

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

वर्ष : ९० • डिसेंबर २०२२ • पुरवणी विशेषांक ०५

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

३४. न्याय दर्शनाच्या संदर्भात अनुमानाच्या विविध लक्षणांचे सखोल अध्ययन १६६
- सौ. वर्षा नितीन जपे, डॉ. सुनिता इंगळे
३५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या आर्थिक विचारांची प्रासंगिकता १६९
- प्रा. डॉ. विठ्ठल निळकंठ ठावरी
३६. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शिक्षण विषयक तत्त्वज्ञान १७३
- प्रा. डॉ. दिलीप शंकरराव तेलंग
३७. महात्मा गांधींच्या रचनात्मक कार्यक्रमातील स्वच्छता वर्तमानकाळाच्या संदर्भात १७८
- प्रा. संतोष गोहोकार, डॉ. सचितानंद एस. बिचेवार
३८. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा बुद्ध धम्म विषयक दृष्टीकोन १८०
- प्रा. डॉ. सतीश खरात
३९. दलित साहित्य चळवळीतील अस्मितादर्शचे योगदान १८४
- प्रा. डॉ. प्रफुल्ल तू. बन्सोड
४०. हलबा जमातीमधील लोकसाहित्य व लोकगीतांच्या स्वरूपाचे अध्ययन १८८
- प्रा. महेंद्र नारायणजी कुंभारे, डॉ. अनिल पी. जैन
- ✓ ४१. बौद्धकालीन शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाचा प्रभाव १९४
- डॉ. मिलींद बळीरामजी भगत, प्रमोद उद्धवराव चिमूरकर
४२. पेशवेकालीन अस्पृश्यता १९७
- प्रा. नारायण दत्तात्रय बनसोडे
४३. अनुसुचित जातीच्या शेतकऱ्यांकडील सिंचनविषयक सुविधा : एक अध्ययन २०२
- सरोज बाबूराव कांबळे, एस. एन. बुटे
४४. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे चलनविषयक व कृषीविषयक विचार २०५
- डॉ. रामा संभाजी वानखेडे
४५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरचे जातीविषयक विचार २०८
- डॉ. अशोक तुकाराम खोब्रागडे
४६. जम्मू काश्मीर राज्यनिर्मितीबाबत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांची प्रासंगिकता २११
- अॅड. अरूण रा. रौराळे
४७. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि स्वतंत्र भारतापुढील आव्हाने २१५
- प्रा. डॉ. संजय दौलतराव बेळे
४८. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा आर्थिक लोकशाही विषयक दृष्टीकोन २२०
- प्रा. डॉ. जयवंत कांबळे
४९. लोककल्याणकारी राजमाता अहिल्याबाई होळकर यांच्या सामाजिक व शैक्षणिक कार्याचा प्रभाव २२२
डॉ. प्रमोद नानाजी घ्यार, उज्वला वाल्मिक नगराळे
५०. डॉ. आंबेडकरांच्या नेतृत्वातील महाड सत्याग्रह व काळाराम मंदीर प्रवेश : एक दृष्टीक्षेप २२६
- डॉ. प्रमोद डवरे

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि स्वतंत्र भारतापुढील आव्हाने

प्रा. डॉ. संजय दीलतराव बेले

डॉ. आंबेडकर कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, चंद्रपूर

मोबाईल क्र. ९५१८५०१३०८, ९४२१७४०७३०

इमेल: sanjaydbeley1@gmail.com

सारांश :

आज संपूर्ण जग चिंता आणि चिंतनाच्या गर्तेत सापडले आहे. देशातील समाजा समाजात सलोखा, विचार उरलेला नाही. तर एका विशिष्ट समाजाचे एका विशिष्ट समाजावर वर्चस्व असलेले दिसून येते. समाज अजूनही जाती-धर्माच्या अहंकारातून बाहेर पडलेला नाही. देशात सांस्कृतिक साम्राज्यवाद मोठ्या प्रमाणात बोकाळला आहे.

स्वातंत्र्यापूर्व भारतात स्वातंत्र्याची चळवळ कोणत्या दिशेने जावी आणि स्वातंत्र्योत्तर भारताची समाजव्यवस्था कोणत्या मुल्यांवर उभी असावी, स्वतंत्र भारताची राज्यघटना कशी असावी, भारतात समाजवादी समाजरचना कशी स्थापता येईल यासंबंधीची दृष्टी देणारे आणि त्या दृष्टीने आपल्या आयुष्यात केलेले महत्त्वाचे राजकीय कार्य हा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या कर्तृत्वाचा दुसरा पैलू आहे. स्वतंत्र भारताच्या सामान्य कामगारांचे प्रश्न कसे सुटतील, त्यासाठी कोणत्या प्रकारच्या चळवळी कराव्या लागतील. त्यासाठी राजकीय पक्ष कसा असावा, भारतासमोरील भाषिक प्रश्न आणि राष्ट्रीय एकात्मतेचे प्रश्न कसे सोडवावेत, यासंबंधीची मते व्यक्त करणारा कामगार नेता म्हणून आणि एक राष्ट्रभक्त म्हणून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी केलेले काम हा त्यांच्या कर्तृत्वाचा तिसरा पैलू आहे. स्वातंत्र्यपूर्व काळात केंद्रीय श्रममंत्री या पदावर काम असताना जलसंपत्तीचे व्यवस्थापन, पर्यावरण आणि उर्जा निर्मिती या संबंधात दामोदर प्रकल्पाची यशस्वी आखणी करून जो आदर्श घालून दिला तो राष्ट्रीय विकासाचा मोठा पाया होय. कृषी, वीज व जलव्यवस्थापनात त्यांनी जे मुलभूत विचार मांडले ते सर्वकालीन उपयुक्ततेचे हे स्वातंत्र्योत्तर काळात भारतातील राजकारण दिवसेंदिवस अधिक जटील स्वरूप धारण करतांना दिसून येत आहे. स्वतंत्र भारतात केंद्रिय सत्तेत अनेक परिवर्तने घडून आलीत. स्वातंत्र्यानंतर भारतात १९६७ च्या निवडणुकीपासून केंद्रातील राजकीय सत्ता व राज्यातील राजकीय सत्ता दोन वेगवेगळ्या राजकीय पक्षांच्या हातात आल्याचे दिसून येते. भारतातील सत्ताधारी पक्ष एकसंघ नाही. याचे कारण

म्हणजे तो अनेक जाती-पातीत विखुरलेला आहे. याचा संबंध आपापल्या प्रदेशासी आहे. प्रादेशिक अस्मितेवर उभ्या असणाऱ्या सर्व चळवळी या कमी अधिक प्रमाणात भाषिक प्रश्नावर आधारित आहे. महाराष्ट्र कर्नाटक यांच्यातील बेळगाव सीमा बाद, तामिलनाडूत द्रविड मुन्नेत्र कळघम, आंध्र प्रदेशात तेलगु देसम आणि पंजाबात अकाली दल यांच्या उदयाने आणि विस्ताराने हे सिध्द केले आहे. भाषावार प्रांतरचनेचे तत्त्व आपण स्वीकारले असले तरी या दृष्टीने आपल्याला बरेच काही करावे लागेल. अशाप्रसंगी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे कार्य व विचार लक्षात घेणे गरजेचे आहे.

बीज शब्द : चळवळ, राज्यघटना स्वातंत्र्य, राजकीय, समाजवाद, लोकशाही, प्रांतवाद

शोध निबंधाचा उद्देश :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि स्वतंत्र भारतापुढील आव्हाने या विषयावर संशोधन करण्याचा उद्देश असा आहे की, स्वातंत्र्यानंतर भारतात आपल्या पुढ्यात आर्थिक, सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक, शैक्षणिक या सर्व क्षेत्रात नवीन आव्हाने उभी ठाकली आहे. देशात सर्वच स्तरावर विषमता वाढलेली दिसून येते. या सर्व आव्हानांना पेलण्याचे वळ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या कार्यात व विचारात आहे. त्यामुळे त्यांचे कार्य व विचार लक्षात घेणे आज गरजेचे आहे.

शोध निबंधाची कार्यपद्धती :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि स्वतंत्र भारतापुढील आव्हाने या विषयावर विचार करतांना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या कार्याचा व विचारांचे स्वरूप अधोरेखित करावे लागेल. त्यानंतर स्वतंत्र भारतापुढील आव्हानांचा अभ्यास करावा लागेल. हे सर्व करतांना विविध संदर्भ ग्रंथाद्वारे आवश्यक व उपकारक माहिती संकलित करून त्याची व्यवस्थित मांडणी केली जाणार आहे. यासाठी विश्लेषणात्मक व वास्तवालोकात्मक पद्धतीचा अवलंब केला जाणार आहे. प्रस्तुत संशोधनासाठी माहितीचे संकलन करण्यासाठी प्रामुख्याने द्वितीय साधनसामग्रीचा वापर

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

वर्ष : ९० • डिसेंबर २०२२ • पुरवणी विशेषांक ०५

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

स्थापना : १ जानेवारी १९२०

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

५१. लोकशाही आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
- कु. रचना धर्मदास वानखेडे ----- २३०
५२. आंबेडकरी जलशातून अभिव्यक्त परिवर्तनवादी विचार
- प्रा. धनंजय वसंत भाट ----- २३३
- ✓ ५३. संत रविदास आणि कबीरदार यांचे सामाजिक विचार
डॉ. मिलींद बळीरामजी भगत, नितीन आनंदराव अंडेलकर ----- २३७
५४. खोती पद्धती संदर्भातील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे कार्य
- भाग्यश्री श्रीकृष्णाराव गाडगे ----- २४०
५५. डॉ. आंबेडकर आणि ओबीसी आरक्षण : एक अध्ययन
- डॉ. कैलास फुलमाळी ----- २४५
५६. स्त्रीमुक्तीचे महामेरू बाबासाहेब, डॉ. आंबेडकरांचे स्त्री सक्षमीकरणाबाबत विचार
- डॉ. महेंद्र वि. गायकवाड ----- २४९
५७. 'मला उद्ध्वस्त व्हायचय' आत्मकथनातून व्यक्त होणाऱ्या स्त्री जाणीवा
- प्रा. वैशाली रामचंद्र धोपडकर, प्रा. डॉ. पदारेखा धनकर ----- २५४
५८. एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्पांतर्गत आर्थिक योजनांच्या लाभासंदर्भात चंद्रपूर व गडचिरोली
जिल्ह्यातील आदिवासींचे तुलनात्मक अध्ययन २०११-२०२०
निलेश डी. हलामी, प्रा. डॉ. राजविलास कारमोरे ----- २५७
५९. जाती व्यवस्था
- प्रा. मनेश पुरुषोत्तम पारखी ----- २६१
६०. स्त्रिया, दलित व आदिवासींचे राष्ट्र उभारणीचे कार्य
- डॉ. विजया जि. राऊत ----- २६३
६१. शिक्षणमहर्षी श्रीहरी जीवतोडे यांचे शैक्षणिक कार्य
- डॉ. श्रीकांत पानघाटे, राहुल केशवराव ठोंबरे ----- २६८
६२. आंबेडकरी चळवळीत दलीत पंथरचे योगदान
- प्रा. प्रफुल राजुरवाडे, प्रा. किशोर शेषराव चौरे ----- २७१
६३. आधुनिक भारताच्या विकासात ग्रंथालयाची भूमिका
डॉ. रंजना बी. व्यवहारे ----- २७५
६४. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे बहिष्कृत भारत या नियतकालिकेतून प्रकट होणारे विचार
- प्रा. डॉ. सिद्धार्थ जाधव, महेश विठ्ठलराव मोकडे ----- २८२
६५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्थापन केलेल्या अखिल भारतीय दलित फेडरेशन पक्षाचा
निवडणूक जाहीरनामा
- प्रा. अर्जुन अरुण पगारे ----- २८७
६६. बी. रघुनाथांच्या कथेतील स्त्रीचित्रण
- प्रा. ज्योत्स्ना अनिल चन्ने ----- २९२

संत रविदास आणि कबीरदास यांचे सामाजिक विचार

डॉ. मिलिंद नरसिंहराव भगार

मार्गदर्शक

एम.ए., एम. फील., पीएच.डी., नेट

डॉ. आंबेडकर महाविद्यालय, चंद्रपूर

मो. ८७८८२०४०५२

E-mail: milindbhagar95gmail.com

नितीन आनंदराव अंडेलकर

संशोधक

एम. ए., सेट IHLRSS,

डॉ. आंबेडकर महाविद्यालय चंद्रपूर

मो. ९२८४१७९४४०

E-mail: nitinandelkar123gmail.com

सारांश :

रविदासांनी चार वर्णांची व्याख्या अतिशय सुंदर प्रकारे केली आहे. डॉक्टर धर्मवीर यांनी आपल्या पुस्तकात 'संत रैदास का निर्वन संप्रदाय' यामध्ये रविदासांबंदारे दिलेल्या चार वर्णांची व्याख्या तथा मनुस्मृतीमध्ये उल्लेख केलेल्या चार वर्णांची व्याख्या यांची तुलना अतिशय आकर्षकरीत्या केली गेली. धर्मवीर लिहितात की, जेव्हा मनुस्मृतीमध्ये ब्राम्हणांचे कर्म शिकने आणि शिकविने हे सांगितले तेव्हा रविदास यांनी काम, क्रोध, मन, लोभ या चारित्र्यावर जोर दिला आहे. क्षत्रिय च्या संदर्भात मनुस्मृती मध्ये सांगितले आहे की त्यांचे कर्म जनतेची रक्षा करणे आहे. रविदासांनी सांगितले त्यांचे कार्य दीन-दुबळ्यांचे रक्षण करणे आहे. मनुस्मृतीमध्ये वैश्य लोकांसाठी सावकारी आणि शेती करण्यात गनल्या गेले. परंतु रविदासांच्या म्हणण्यानुसार वैश्य लोकांचे काम प्रामाणिक व्यवहार करणे. जीये मनुस्मृतीमध्ये शुद्ध लोकांचे एकमात्र काम होते ते म्हणजे तिन्ही वर्णांतील लोकांची सेवा करणे. संत रविदासांच्या मतानुसार शुद्ध तेच लोक आहे जे अधिक पवित्र व्यक्ती आहे. याप्रकारे मनुस्मृती आणि रविदास यांच्या सामाजिक सिध्दांतात जमीन-आसमानचे अंतर होते. रविदासांनी या वर्णव्यवस्थेचा प्रबळ विरोध केला.

बीजशब्द : कुप्रथा, अविर्भाव, भलाई-बुराई, वैश्य आणि शुद्ध छुआछूत.

प्रस्तावना :

भारतीय समाजातील कुप्रथेत सुधार करण्यात तथा समाजाला नविन दिशा दाखविण्यात मध्यकालीन संतांचे खुप मोठे योगदान आहे. हे संत विभीन्न जाती चे होते तरीही त्यांचे विचार उच्च कोटीचे होते तसेच ते अशिक्षित असले तरी ज्ञानसंपन्न होते. त्यांनी शिक्षणाचे अध्ययन स्वानुभूती च्या शाळेत घेतलेले होते. त्यामुळेच त्यांचे ज्ञान स्वच्छ आणि निष्प्रभ होते. या संतांचा अविर्भाव अशा युगातल्या समाजात झाला जो परंपरात रुढी, विविध कर्मकांड तथा व्यक्तिगत दुर्गुण इत्यादीनी भरलेला होता.

संतानी आपल्या समाजाला ध्यानपूर्वक पाहिले आणि त्याची अलाई-बुराई याचे परिक्षण केले. समाजात जे 'सुरूप' होते त्याचा त्यांनी आदर केला आणि त्याचे प्रति संतोष व्यक्त केला. आणि जो 'कुरूप' होते त्याचे त्यांनी निंदा केली. सुरूप आणि कुरूप दोन्ही सामाजिक पक्षाचे ज्ञान ठेवत होते परंतु त्यांनी कुरूपला खुप सुक्षमताने पाहिले. समाजाची छोटी-छोटी बुराई पण त्यांच्या दृष्टीने दूर नाही होऊ शकली. कुरूपला बाहेर काढण्यासाठी त्यांनी आलोचना आणि भर्त्सनाचे मार्ग अवलंबला. संतांचा उद्देश आलोचना करणे हा नव्हता ते अनिष्ट रुढींना नष्ट करण्यासाठी आलोचना करत होते. त्यामुळे त्यांची आलोचना, निंदा या क्षेत्रात राहु शकत नाही. गुरु रविदास आणि कबीरदास आपल्या समाजाचे बहुमूल्य रत्न होते. ज्यांनी आपल्या समाजाच्या अनिष्ट रुढी आणि विषमता यांचा नायनाट करून समाजात समता प्रतिष्ठित करण्यासाठी पाऊल उचलले. हे संत केवळ भारतीय समाजासाठीच नाहीतर संपुर्ण मानव जातीसाठी अनमोल होते.

भारतीय अनेक श्रेणी, वर्ग, जाती, वर्ण इत्यादीमध्ये विभागलेला होता. भारतीय परंपरेत आपल्या सामाजिक स्थिती आणि क्रिया-कलांच्या दृष्टीने समाजाचे चार वर्ण केले गेले. ज्ञान प्रमुख क्रिया प्रमुख इच्छा प्रमुख आणि श्रम प्रमुख ब्राम्हण, क्षत्रिय, वैश्य आणि शुद्ध क्रमशःहून या चार प्रकारांशी संबंधीत आहे. हेच चार वर्ग बनले. वर्णाश्रम व्यवस्थेला भारतीय समाजाची सामान्य भलाई हेतू आणि सामाजिक व्यवस्था स्थापित करण्याच्या उद्देशाने स्विकार केला गेला होता. परंतु कालांतराने पुजारी वर्गाची स्वार्थ वृत्ती पद-लोलुपता आणि शासकीय ऐठ या कारणामुळे या संस्था सर्वत्र विकृत होत गेल्या. जाती-पाती, अलगाववाद, सांप्रदायीकता, मिथ्याडंबर, दुषित आर्थिक लुटपाट, अमानविय सामाजिक व्यवहार, निंदनीय नैतिक आचार, विचार आपल्या समाजाचे अंग बनत गेले आणि उच्च-निच चा असाध्य रोग आपल्या समाजासाठी सर्वाधिक विनाशकारी सिध्द झाला.

मध्यकाळात समाजाचे ठेकेदार व पंडे, पुजारी ऐकीकडे आणि दुसरीकडे मुल्ला मौलवी आपल्या विचारानुसार आपले

UGC CARE LISTED

ISSN No.2394-5990

संशोधक

• वर्ष : ९० • डिसेंबर २०२२ • पुरवणी विशेषांक १३

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

Scanned with OKEN Scanner

७२. सेंद्रिय शेती: काळाची गरज
- डॉ. गायकवाड डी.एस. ----- ३२५
७३. आनंद यादवांच्या कवितेतील कृषी जीवन
- डॉ. नरेंद्र घरात ----- ३२८
७४. 'सत्वर पाव गं मला' भारुडातील तत्त्वज्ञान
- रूपाली रघुनाथ वाडेकर ----- ३३२
७५. संत साहित्य अभ्यासकांसमोरील महत्त्वपूर्ण आव्हाने
- डॉ. निलेश एकनाथराव लोंढे ----- ३३५
७६. कृषिविकास योजनांचा आढावा (विशेष संदर्भ : विस्तार व प्रशिक्षण विभाग)
- श्री. अशिष अशोक इरमल ----- ३३९
७७. कोविड -१९ भारतीय अर्थवस्थेवर झालेली एक समस्या
- डॉ. कुर्म स्वाती विकासराव ----- ३४७
७८. भारत - जैवविविधता
- श्रीमती. आर. व्ही. पाटील ----- ३४९
७९. भारतातील कृषी आणि ग्रामीण विकासात शासकीय योजनांची भूमिका
- डॉ. वैशाली शेषराव परेके ----- ३५२
८०. राष्ट्रसंताचे सणोत्सवाबाबत विचार
- डॉ. प्रवीण कारंजकर ----- ३५५
८१. छ.शिवाजी महाराजांचे इंग्रजांसोबतचे व्यापारविषयक धोरण
- प्रा. डॉ. संतोष रोहिदास पहारे ----- ३५९
८२. २१ व्या शतकातील ग्रामीण कादंबरीतील कृषिजीवन
- डॉ. सुवर्णा नामदेव पाटील ----- ३६३
८३. ग्रामीण विकासात ग्रामपंचायतींचे योगदान (विशेष संदर्भ : चंद्रपूर जिल्हा)
- सहा. प्रा. राहुल मोरेश्वर लभाने, डॉ. नितिन बी. कावडकर ----- ३६६
८४. भाषा-बोली सहसंबंधाचा अन्वयार्थ
- प्रा. डॉ. आर. डी. कांबळे ----- ३७०
८५. प्रशिक्षित व अप्रशिक्षित दुग्धव्यावसायिक शेतकऱ्यांचा विस्तार कार्यातील सहभाग
- डॉ. रतन रा. चौधरी ----- ३७३
८६. प्रिन्सिपल गोपाळ गणेश आगरकरांच्या परिवर्तनवादी ग्रंथलेखनाचा ऐतिहासिक अभ्यास
- श्री. सुरेश नामदेव दांडगे ----- ३७७

ग्रामीण विकासात ग्रामपंचायतींचे योगदान (विशेष संदर्भ : चंद्रपूर जिल्हा)

सहा. प्रा. राहुल मोरेश्वर लभाने
संशोधक,
डॉ. आंबेडकर कला, वाणिज्य
व विज्ञान महाविद्यालय, चंद्रपूर

डॉ. नितिन बी. कावडकर
सहयोगी प्राध्यापक,
संशोधक मार्गदर्शक
चिंतामणी महाविद्यालय, घुग्घूस, चंद्रपूर

सारांश :

ग्रामीण विकासाला भारतीय समाजरचनेचा विचार करता अत्यंत महत्त्व आहे. तसेच भारतीय अर्थव्यवस्था ग्रामीण विकासाच केवळ मजबूत करू शकतो. देशाच्या आर्थिक विकासात ग्रामीण भागाचे योगदान मोठ्या प्रमाणात आहे. ग्रामपंचायतीची भूमिका या ग्रामीण विकासात अत्यंत महत्त्वाची आहे. ग्रामीण भागाचा सर्वांगीण विकास करून देशाचा सर्वांगीण विकास घडवून आणण्यासाठी आवश्यक आहे. भारता सारख्या विकसनशील राष्ट्राला ग्रामीण भारताच्या आर्थिक आणि सामाजिक उन्नतीला मूर्त स्वरूप देण्यासाठी विकसित अर्थव्यवस्थेमध्ये रूपांतर करणे गरजेचे आहे. ग्रामीणविकासामध्ये ग्रामपंचायतींद्वारे आमूलाग्र बदल घडवून आणला जाऊ शकतो. यामुळे ग्रामपंचायतीची भूमिका ग्रामीण विकासामध्ये खूप महत्त्वपूर्ण व मोलाची ठरली आहे. गावातील लोकांचा ग्रामपंचायतीशी अत्यंत जवळचा संबंध प्रस्थापित झाला आहे. यामुळे गावातील लोकांचा व संपूर्ण ग्रामीण क्षेत्राचा सर्वांगीण विकास घडवून आणण्यासाठी ग्रामीण क्षेत्रामध्ये ग्रामपंचायतीचे महत्त्व फार मोलाचे व उपयोगी ठरले आहे. ग्रामीण भागामध्ये असणा-या अनेक अडचणी व समस्यांवर ग्रामपंचायतींद्वारे सरकारकडून येत असलेल्या अनेक योजना योग्यरित्या पाळल्या जातात. ग्रामपंचायतीची भूमिका ७३ व्या घटना दुरुस्तीमुळे ग्रामीण विकासात पुन्हा जबाबदारीची व अत्यावश्यक बनली आहे. ग्रामपंचायतींद्वारे ग्रामविकास कृती आराखड्यानुसार जनतेच्या सहभागाद्वारे ग्रामसभेच्या माध्यमातून ग्रामिण विकास करणे ही मुलभूत कर्तव्ये ग्रामपंचायतीची ठरली आहेत.

ग्रामपंचायतीची भूमिका ग्रामीण विकासामध्ये अतिशय महत्त्वाची आहे. कारण ग्रामीण विकासाशी ग्रामपंचायतीचा अगदी जवळचा संबंध आहे. जो पर्यंत ग्रामीण भागाचा विकास होत नाही तोपर्यंत सर्वांगीण विकास शक्य नाही. त्याच बरोबर ग्रामीणभागामध्ये निर्माण होणाऱ्या अनेक समस्यांवर ग्रामपंचायत मात करू शकते. प्रस्तूत संशोधनलेखामध्ये ग्रामविकास मधील ग्रामपंचायतीचे योगदान स्पष्ट करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

प्रस्तावना :

भारत लोकसंख्येच्या बाबतीत जगात दुसऱ्या क्रमांकाचा देश असून जगातील एकूण लोकसंख्येच्या १७.६ टक्के लोकसंख्या भारतात वास्तव्य करते. २०११ च्या जनगणनेनुसार भारताची लोकसंख्या १२१ कोटी असून ती आज जवळपास १३६ कोटीच्या घरात गेली आहे. ग्रामीण भागाच्या विकासासाठी अनेक योजना सरकारद्वारे राबविल्या जातात. पंचायतीराज संस्था म्हणून या स्थानिक स्वराज्य संस्थांना ओळखले जाते. ग्रामीण भागाचे योगदान देशाच्या आर्थिक विकासात मोठ्या प्रमाणात आहे. ग्रामीण विकासात ग्रामपंचायतींना फार महत्त्व असल्यामुळे खेड्यात कारभार पाहण्याचे काम ग्रामपंचायतींवर सोपविलेले आहे. यामुळे ग्रामपंचायतींकडे देशातील ग्रामीण विकासाची जबाबदारी पार पाडण्याची महत्त्वाची भूमिका पार पाडावयाची आहे. त्यामुळेच प्राचीन काळापासूनच स्थानिक पातळीवरील ग्रामसभा किंवा ग्रामपंचायतींवर गावाचा सर्वांगीण विकास घडवून आणण्याची जबाबदारी असलेली दिसून येते.

भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्या नंतर २६ जानेवारी १९५० ला भारत हे सार्वभौम प्रजासत्ताक घोषित करण्यात आले. ग्रामविकास म्हणजे राष्ट्र विकास हे आज सर्वमान्य समीकरण आहे. ग्रामीण विकासाचे देशाच्या विकासातील हे स्थान तत्कालीन पंतप्रधान श्री. राजीव गांधी यांनी हे समजून त्यादृष्टीने वाटचाल सुरु केली. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद ४० मध्ये ग्रामपंचायत व स्थानिक स्वशासन हा विषय समाविष्ट करण्यात आला. या भारतीय राज्यघटनेच्या ४० व्या कलमाचा आधार घेऊन, गावाचा विकास करण्याच्या दृष्टीने ग्रामपंचायती स्थापन कराव्यात, बळकट कराव्यात ही जबाबदारी घटनेने राज्य सरकारवर टाकलेली आहे. प्रस्तूत संशोधनलेखामध्ये ग्रामीण विकासातील ग्रामपंचायतींची भूमिका किंवा योगदानाचा व तिच्या ग्रामविकासातील महत्त्व यावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केला आहे.

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे मंडळ, धुळे या संस्थेचे त्रैमासिक ॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक १२ – डिसेंबर २०२२ (त्रैमासिक)

- शके १९४४
- वर्ष : ९०
- पुरवणी अंक : १२

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे
- प्रा. डॉ. मृदुला वर्मा
- प्रा. श्रीपाद नांदेडकर

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००९
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवारी सुट्टी)

मूल्य रु. १००/-

वार्षिक वर्गणी रु. ५००/-, आजीव वर्गणी रु. ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्टने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळणी : सौ. सीमा शिंत्रे, वारजे-माळवाडी, पुणे ५८.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

28. **Representation of Parsi Culture and History in Rohinton Mistry's *Select Novels***
- K. Ravichandran, Dr. S. Ramanathan ----- 141
29. **Technological Innovation in Indian Agriculture**
- Dr. Shubhangi B. Patil ----- 147
30. **An Analysis of the Uk's 1998 Eu Presidency During Tony Blair's Period**
- Balasubramanya P. S. ----- 152
31. **The Life of a Transgender in India: Discussing the Undiscussed**
- Sahil Chand, Navaruna Borah ----- 156
32. **Effect of Seed Treatment & Storage Containers on Seed Mycoflora:
A Case Study of *Semecarpus anacardium***
- Dr. Smita S. Harane, Dr. Dattatraya Harpale ----- 160
33. **The Constructivist Approach in English Language TEACHING And Learning**
- N. Venkadeswaran, Dr. S. Ramanathan ----- 165
34. **Cropping Pattern Analysis of Pomegranate in India**
- Dr. Prakash G. Vhankade, Mr. Ramdas S. Shelake ----- 171
35. **Web Series: A New Taste of India**
- Kaledhonkar Inamdar Vaishnavi Dayanand, Prof. Dr L. V. Padmarani Rao -- 175
36. **Conceptual Study of Behavioral Finance for Investment in Financial Market**
- Prof. Ms. Manjushri Kadam, Dr. Shabana A. Memon ----- 178
37. **New Technological Methods and Launched Start-ups in Agriculture Sector
in Maharashtra**
- Geetanjali Sambhaji Hake, Subhash Bhausaheb Waghmare ----- 184
38. **Exploring the Nexus between Posthumanism and Disability Studies**
- Dr. Bindu Ann Philip, Ms. Noble A. Paliath ----- 188
39. **Today's Lifestyle of Human Being and the Need of Physical Education**
- Dr. Sushant T. Magdum ----- 192
40. **Immigrant Experiences in the works of Jhumpa Lahiri**
- A. Benazir, Dr. M. Vennila ----- 196

Emergence of New Woman in Meena Kandasamy's *When I Hit You: Or the Portrait of the Writer as a Young Wife*

Manoj Sitaram Warjurkar

Assistant Professor, Dept. of English
Dr. Ambedkar College of Arts, Commerce
and Science, Chandrapur
Gondwana University, Gadchiroli
mwarjurkarsne@gmail.com

Dr. Priyadarshi V. Meshram

Assistant Professor, Dept. of English,
Janata Mahavidyalaya Chandrapur
Gondwana University, Gadchiroli

Abstract:

The focus of this study is on the novel written by Meena Kandasamy, an accomplished author who, through her novel, has been able to successfully offer readers a glimpse into the lives of women. She has shown the readers, via her writings, that the life of a New Woman is not an easy one, despite the fact that many people admire and enjoy it.

Her novel focuses on the trials that must be overcome, the agonising process of choosing choices, and the fight to achieve a woman's goals. Even though achieving independence, respect, and love is the ultimate aim, she is looked down upon for being autonomous and having a voice of her own. The search for oneself is an ongoing struggle that occurs throughout life. The woman's fortune is determined by the decisions that she makes, and because of this, she needs to pay attention to what is going on outside of her to be able to make the kinds of decisions that will determine her fortune. Meena Kandasamy has taken great care to include the complexities weaved into her female protagonists, with special emphasis on the novelty of their characters.

Keywords: *Autonomy, Emergence, New Woman, Respect*

Due to social and political changes, the 19th century saw the development of the "New Woman." The struggle for women's

empowerment became the greatest. The New Woman isn't from our time, age, or trend. She's dubbed "New" because her thoughts, spirit, and identity logic are all new. Misconception: A new woman only exists now. Sita and Draupadi struggled for their dignity and entitlements in ancient times. Women who are modern in every way (food, clothing, luxury) but rely on others for survival and decision-making are in the minority. The new women in the world have contributed to this broad and unstable issue. A New Woman is a composite hero. Meena Kandasamy has carefully crafted her female heroines, emphasizing their uniqueness. A New Woman is a composite hero. Meena Kandasamy has carefully crafted her female heroines, emphasizing their uniqueness.

The New Woman was a name used to characterise women who pushed against the constraints society set on women. Today, she might be referred to as a feminist or unfettered woman.

Gail Finney says in a few words what she is like:

The "New Woman" is more open about her sexuality than the "Old Woman." She is well-educated and reads a lot. She has a job. She is athletic or otherwise physically active and, as a result, prefers comfortable clothes (sometimes male at times).

Ibsen believed that women should have more independence, and he wrote plays to reflect this

Mr Kishor N. Mahajan

Dept. of English, Dr Ambedkar College, of Arts Commerce & Science, Chandrapur, Desaiganj, Dist.
Gadchiroli

Dr Shriram G. Gahane

Associate Professor, Dept. of English, Adarsh Arts and Commerce College, Desaiganj, Dist. Gadchiroli

Abstract:

The term "New Woman" is a phenomenon that is taking place on a global scale. However, the contemporary woman is struggling to establish her own sense of self-worth or judgement in order to make decisions, regardless of whether those decisions are correct or incorrect, and she is starving for the ability to be independent. Numerous Indian novelists use their work as a means to investigate and articulate their own personal quests for meaning and Preeti Shenoy is one of them.

Preeti Shenoy is widely regarded as one of the most acclaimed and influential female authors in the field of Indian English literature. Her writings stand out for the realistic depiction of women's subjugation in traditional Indian society. In her writing, Shenoy mainly concentrates on the struggle of women in contemporary Indian society to maintain their sense of identity as wives, mothers, and individuals. Shenoy depicts women's struggle in patriarchal societies to achieve an idealized version of feminine selfhood.

Through analysis of the female characters as a "New Woman," the present paper tries to explore and explain the quest for emotional, financial, physical, and social fulfilment of women, as depicted in Preeti Shenoy's novel *The Secret Wishlist*. Shenoy has used a number of methods to convey internal strife, intense feelings, and futile efforts to seek the fulfilment of a woman's suppressed wishes.

Keywords: Self-fulfilment, Identity, contemporary women, new woman, patriarchal dominance

Introduction:

Indian writing in English covers a wide range of themes and "New Woman" is one of them. As the years go by, the picture of the old woman seems to be slowly vanishing and being replaced with a new one. Women in India were restricted to the home, but the spread of literacy opened their eyes to a whole new world of possibilities. As a result, women became self-aware and cognizant of their new roles in the home and society. Women's newfound self-awareness and recognition of their new roles in the home and society helped them to come to terms with their newfound independence. Women who are aware of their own psychological requirements are challenging the established conventions and societal institutions and seeking self-fulfilment, new forms of expression, liberation, and empowerment.

This research is a realistic attempt to examine the development of the "New Woman" ideology in post-Partition India. The phrase "New Woman" refers to a phenomenon that arose within the feminist movement in the decades after the Second World War. It was a response to the position which was given to women of the Victorian period through the so-called "ideology of domestic bliss." Authors, actors, directors, editors, political theorists, and suffragists all backed this "New Woman" ideology. It was Sarah Grand who first used the term "New Woman" in her article titled "The New Aspect of the Woman Question" which was appeared in March 1894, in the issue of the *North American Review*. Henry James, a British-American author, further popularised the phrase to characterise the rise in feministic, literate,

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

वर्ष : ९० • डिसेंबर २०२२ • पुरवणी विशेषांक ११

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

58. **Green Entrepreneurship-An Effort towards Sustainability**
- Mrs. Naveena Suresh ----- 305
59. **An Analytical Study on Performance of the Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Scheme in Assam**
- Dr. Suchismita Paul ----- 308
60. **A Study on Local History and Subaltern History of Indian People: A New Perspective**
- Dr. Sharmila Ashok Sabale ----- 315
61. **Prioritization co-operation strategies for tourism development in South Asia region**
- Snehal P. Patil, Ravindra G. Jaybhaye ----- 320
62. **Literature Through The Lens of Cinema**
- Dr. Nisha Bhagwat Gosavi ----- 325
63. **A Study of Distribution of Agro-tourism centers with Special Reference to Nashik District**
- Prof. Santosh Maruti Shinde ----- 328
64. **Reflection of Globalization in the Selected Novels of Chetan Bhagat**
- Dr. Pranjali Bhanudas Vidyasagar ----- 333
65. **A Study on Entrepreneurship Development and Empowerment in India: A Present Scenario**
- Mr. Ajay Dagadu Kate ----- 337
66. **Gender Issues in Indian Society: An Overview**
- Dr. Sonali Jeevan Gaikwad ----- 343
67. **A Geographical Study of Industrial Development in The Chandrapur District**
- Girish T. Panchabhai ----- 347
68. **An Analysis of Financial Inclusion Programmes in India Especially PMJDY**
- Dr. Sumi Nijith ----- 352
69. **Role of Open Data Source in Social Welfare - With special reference to regional Languages**
- Dr. Mayur Parmar ----- 356
70. **A study on Awareness of M-banking in Marathwada region**
- Dr. Kale N. B., Mr. Nagare B. K. ----- 359

A Geographical Study of Industrial Development in The Chandrapur District

Girish T. Panchabhai

Assistant Professor

Department of Geography

Dr Ambedkar College, Chandrapur

Email Id girishpanchabhai@gmail.com

Abstract:

According to a survey of Chandrapur's industrial Geography, the district's industries rely heavily on coal. The area's factories have raised residents' living standards. People have moved from primary to secondary economic activities. Since, Chandrapur has coal, dolomite, limestone, and iron, the industry is thriving there. As an Industrial Geography student and teacher, I must research this topic. Geographers can solve cultural, social, industrial, and environmental issues. Industrial geography studies industrialization's link to local raw materials. It also considers future factories due to technological change and needs, suggesting ideal locations for various industries, etc. This research paper aims to take a geographical review of industrial development in the district of Chandrapur, highlighting the resources available in the region.

Key Words : Industrial Development, Location raw Material, Environment, economy

Introduction :

Chandrapur district is in Vidarbha region, south-east Maharashtra. This district is between 19°30' and 20°45' north latitude and 78°46' and 79°57' east longitude. 11,443 sq. km. Covers 3.72% of the state's land area. Chandrapur is the big hub of industrialization in Maharashtra. The district has Asia's biggest power plant, and largest coal and cement factories. Chandrapur also generates 25% of Maharashtra's electricity.

Coal, dolomite, and limestone. The district has five cement factories which help to develop the district's economy. BILT, situated to the south of Chandrapur, is the biggest paper manufacturer in India. The largest sponge iron factory in Maharashtra is located in Chandrapur tahsil. Paddy mills may be found in Brahmapuri, Saoli, and Sindewahi. The city of Chandrapur is also known as "The City of Black Gold." Over the past fifteen years, the area's economy has been driven mostly by the mining and manufacturing industries. The expanding local industry is a major source of air pollution. Numerous locals from Chandrapur are among their staff. Young farmers under the age of 35 are abandoning agriculture for the factory. Jobs are being changed frequently. Most of the industrial workforce in Chandrapur comes from outside of the state. Urjanagar was constructed by CSTPS, the largest factory in Chandrapur, specifically for its employees. Several rural communities eventually became home to the expanding industry. As manufacturers relocated their employees to the outskirts of Chandrapur, land values increased. There are 4 contemporary villages in Chandrapur. Young people are needed to help with the rapid expansion of cities. There won't be any problems for the little ones. Chandrapur district is seeing an influx of new residents from the neighbouring states of Chhattisgarh, Andhra Pradesh, and Madhya Pradesh. The vast majority of India's manufacturing facilities are located in Chandrapur.

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे मंडळ, धुळे या संस्थेचे त्रैमासिक ॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक ४ – सप्टेंबर २०२३ (त्रैमासिक)

- शके १९४५
- वर्ष : ९१
- पुरवणी अंक : ४

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे
- प्राचार्य डॉ. अनिल माणिक बैसाणे
- प्रा. डॉ. मृदुला वर्मा
- प्रा. श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

- प्रा. प्रफुल मनोहर राजूरवाडे
- प्राचार्य डॉ. संतोष बनसोड

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४२२२८९४७९, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवारी सुट्टी)

मूल्य रु. १००/-

वार्षिक वर्गणी रु. ५००/-, आजीव वर्गणी रु. ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्टने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळणी : सौ. सीमा शिंत्रे, वारजे-माळवाडी, पुणे ५८.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

अनुक्रमणिका

१. **Dr. Ambedkar's Contribution in Women Empowerment : With Special Reference to Hindu Code Bill**
- Dr. Deepali D. Bhawe ----- ५
२. **Radical Capitalism : An Experiment of the Doctrine of Economic Shock in Geopolitics**
- Dr. K. J. SIBI ----- ११
३. **Social Media a Powerhouse of Expression in India.**
- Rahul A. Ghotekar, Pankaj D. Kakde ----- १७
४. **Indian Female Rights: A Comparative Analysis of Political and Social Contributions of Major Indian Reformers and Dr. B R Ambedkar**
- Priya Sharma, Shubham Kumar Sanu, Dr. Rashmi Rani Anand ----- २०
५. **Optical Properties of Cds Thin Films**
- N. S. Ramteke ----- ३१
६. **Jacinta Kerketta's *Land of the roots*: Poems of Adivasi Existence**
- Sandip Tikait ----- ३६
७. **Salman Rushdie As a Novelist : With Special Reference to 'Midnights' Children'**
- Mr. Mohit Bhanudas Sawe, Dr. Akshay V. Dhote ----- ४२
८. **Critical Study of the Poetry of Masud Saad Salman**
- Shaikh Mohammad Rafeeq Mohammad Hasan ----- ४५
९. **inary of 'Idealized Other' Versus 'Actual Other' in Zadie Smith's 'On Beauty'**
- Amit Titare, Dr. K. K. Askar ----- ५०
१०. **Language and Gender Sensitivity: A Perspective**
- Miss. Iti Tiwali, Dr. Abhay Mudgal ----- ५५
११. **The Landmark History of Bhon**
- Dr. Santosh Bansod ----- ५८

OPTICAL PROPERTIES OF CdS THIN FILMS

N. S. Ramteke

Department of Physics,
Dr. Ambedkar College Chandrapur (M.S), India.
Email Id: nirakarramteke@gmail.com

ABSTRACT:

Metal non-metal binary element (CdS) polycrystalline thin films have been prepared on amorphous transparent glass substrate from aqueous solutions of cadmium chloride and sodium disulphide at constant temperature by chemical bath deposition. CdS thin films have applications in solar cell devices. Optical properties of CdS thin films have been characterized by two techniques i.e., by selective absorption in the visible region of the electromagnetic spectrum and de electrical resistivity. Optical energy gap of CdS thin film is calculated (1.94 eV). Stability of the thin film was examined by periodic measurements of optics and de electrical resistivity.

Keywords: CdS Thin films, Chemical bath deposition, Energy band gap, Solar cell devices

Introduction:

Cadmium sulfide (CdS) belonging to II-VI group semiconductor material, is one of the most investigated semiconductors in thin film form. CdS thin films have developed large interest of many researchers [1,2,3] due to its direct energy gap and high absorption coefficient. It has structural anisotropy which causes crystal field splitting anisotropy which causes crystal field splitting into three nearly degenerate sublevels A, B, C [1]. The lowest band gap is due to the A valence band which is a direct band was measured by Seiler et.al [4] to be about 2.525 eV at much work has been done on the CdS thin films [5]. In this paper an attempt has been made

to prepare CdS thin film deposition technique [5,6]. The deposition of the thin film takes place through the condensation of the metal and sulfide ions over the substrate surface at 60° C.

Experimental:

Thin films of CdS were prepared from the following compounds in double distilled water solution. The reaction mixture contains 1 M Cadmium sulfide (5cc) mixed with 2 M of ammonia solution as complexing agent (25 cc) to form a complex called cadmium tetraammonia sulphate. To this complex a solution of 1M thiourea was added as sulfur source. This reaction mixture in a 30 cc beaker was in a chemical bath at 60°C with unstirred condition and the ungreased well cleaned glass substrate (1 x 25 x 75 mm) was hold vertically with partially immersed condition. The CdS thin film layer was deposited on substrate on both side of the substrate. The CdS deposition on single side of the substrate was protected and the other side deposition was warped out by using soft cotton and again that surface was cleaned with acetone so that the thin film of CdS on one side of the glass substrate remain fixed. The deposited substrate was cleaned with distilled water gently and dried in air at room temperature.

Thickness measurement of the film:

Thickness of the film formed on glass substrate was determined by weight difference method. The film thickness is given by,

$$t = m / Ad \quad \text{—————(1)}$$

Where,

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

वर्ष : ९० • डिसेंबर २०२२ • पुरवणी विशेषांक ०५

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

इतिहासकार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक
॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक ५ - डिसेंबर २०२२ (त्रैमासिक)

- शके १९४४
- वर्ष : ९०
- पुरवणी अंक : ५

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे
- प्रा. डॉ. मृदुला वर्मा
- प्रा. श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

- प्रा. डॉ. संदेश वाघ
- प्रा. डॉ. संतोष बनसोड
- प्रा. डॉ. संजय गायकवाड

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१

दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवारी सुट्टी)

मूल्य रु. १००/-

वार्षिक वर्गणी रु. ५००/-, आजीव वर्गणी रु. ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्टने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळणी : सौ. सीमा शिंदे, वारजे-माळवाडी, पुणे ५८.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

३४. न्याय दर्शनाच्या संदर्भात अनुमानाच्या विविध लक्षणांचे सखोल अध्ययन १६६
- सौ. वर्षा नितीन जपे, डॉ. सुनिता इंगळे
३५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या आर्थिक विचारांची प्रासंगिकता १६९
- प्रा. डॉ. विठ्ठल निळकंठ ठावरी
३६. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शिक्षण विषयक तत्त्वज्ञान १७३
- प्रा. डॉ. दिलीप शंकरराव तेलंग
३७. महात्मा गांधींच्या रचनात्मक कार्यक्रमातील स्वच्छता वर्तमानकाळाच्या संदर्भात १७८
- प्रा. संतोष गोहोकार, डॉ. सचितानंद एस. बिचेवार
३८. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा बुद्ध धम्म विषयक दृष्टीकोन १८०
- प्रा. डॉ. सतीश खरात
३९. दलित साहित्य चळवळीतील अस्मितादर्शचे योगदान १८४
- प्रा. डॉ. प्रफुल्ल तू. बन्सोड
४०. हलबा जमातीमधील लोकसाहित्य व लोकगीतांच्या स्वरूपाचे अध्ययन १८८
- प्रा. महेंद्र नारायणजी कुंभारे, डॉ. अनिल पी. जैन
- ✓ ४१. बौद्धकालीन शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाचा प्रभाव १९४
- डॉ. मिलींद बळीरामजी भगत, प्रमोद उद्धवराव चिमूरकर
४२. पेशवेकालीन अस्पृश्यता १९७
- प्रा. नारायण दत्तात्रय बनसोडे
४३. अनुसुचित जातीच्या शेतकऱ्यांकडील सिंचनविषयक सुविधा : एक अध्ययन २०२
- सरोज बाबूराव कांबळे, एस. एन. बुटे
४४. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे चलनविषयक व कृषीविषयक विचार २०५
- डॉ. रामा संभाजी वानखेडे
४५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरचे जातीविषयक विचार २०८
- डॉ. अशोक तुकाराम खोब्रागडे
४६. जम्मू काश्मीर राज्यनिर्मितीबाबत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांची प्रासंगिकता २११
- अॅड. अरूण रा. रौराळे
४७. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि स्वतंत्र भारतापुढील आव्हाने २१५
- प्रा. डॉ. संजय दौलतराव बेळे
४८. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा आर्थिक लोकशाही विषयक दृष्टीकोन २२०
- प्रा. डॉ. जयवंत कांबळे
४९. लोककल्याणकारी राजमाता अहिल्याबाई होळकर यांच्या सामाजिक व शैक्षणिक कार्याचा प्रभाव २२२
डॉ. प्रमोद नानाजी घ्यार, उज्वला वाल्मिक नगराळे
५०. डॉ. आंबेडकरांच्या नेतृत्वातील महाड सत्याग्रह व काळाराम मंदीर प्रवेश : एक दृष्टीक्षेप २२६
- डॉ. प्रमोद डवरे

बौद्धकालीन शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाचा प्रभाव

डॉ. मिलींद बळीरामजी भगत

मार्गदर्शक

डॉ. आंबेडकर महाविद्यालय चंद्रपूर

मो. नं. ८७८८२०४०५२

Email ID: milindbhagat95gmail.com

प्रमोद उद्धवराव चिमुरकर

संशोधक

डॉ. आंबेडकर महाविद्यालय, चंद्रपूर

मो. नं. ९४२३४०९२७६

Email ID: pramodchimurkar77gmail.com

सारांश :

भारतासारख्या विविधतेने नटलेल्या देशात इतिहासाला प्राचीन वारसा लाभला आहे. प्राचिन काळापासून भारताचे स्थान जगामध्ये ज्ञानाच्या दृष्टिने महत्त्वपूर्ण असलेले दिसून येते. भारतातील प्राचीन कालीन वैदिक संस्कृती जैन संस्कृती, बौद्ध संस्कृती, तसेच मध्ययुगात इस्लामिक संस्कृतीने जगासमोर ऐतिहासिक वारसा जपला आहे. यामध्ये बौद्धकालिन संस्कृतीने जगामध्ये वेगळे अस्तित्व निर्माण केले. त्यामुळे व्यक्तीला बौद्ध कालीन शिक्षणापासून प्रेरणा घेवून आपले पुढील आयुष्य यशस्वी करण्यासाठी मदत होते. बौद्ध कालीन शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाच्या महत्त्वामुळे जगातील इतर प्रदेशातून विद्यार्थी शिक्षण घेण्याकरिता भारतात येत होते नालंदा, विक्रमशिला, तक्षशिला, वल्लभी, जगदल्ला, मैथिली, उदांतपुरी इत्यादी उच्च शिक्षणाच्या केंद्रातून हयु-एन-त्संग, फाहीयान, इत्सींग या सारखे परकिय प्रवासी बौद्ध कालीन शिक्षणाचा अभ्यास करण्याकरिता आले होते. व्यक्तीविकास, समाजविकास, यांचा अंतर्भाव अभ्यासक्रमात होत होता. बौद्धकालीन शिक्षणाचे उद्दिष्टे ध्येय साध्य करण्यासाठी योग्य साधन म्हणजे त्या काळातील अभ्यासक्रम होय. विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी अभ्यासक्रमाची रचना केली होती. बौद्ध कालीन शिक्षणाचा दर्जा समाजस्वास्थ्य, टिकवून ठेवण्यास महत्वाचा होता. इतक्या प्रगत अशा बौद्ध शिक्षणाचा अभ्यासक्रम कशा प्रकारे होता या विषयी माहिती पाहणे आवश्यक आहे.

बिज शब्द : बौद्धकालीन अभ्यासक्रम, प्राथमिक शिक्षण, व्यवसायिक शिक्षण, विद्यापीठ शिक्षण, सिद्धीरस्तु.

प्रस्तावना :

प्राचीन भारतात संपूर्ण जगामध्ये बौद्ध कालीन शिक्षणाला महत्वाचे स्थान प्राप्त झाले असून त्यापासून प्रेरणा घेवून जगातील इतर देशातील विद्यार्थी ज्ञान ग्रहण करण्याकरिता भारताकडे मार्गक्रमण करीत असत. संपूर्ण विश्वात बौद्ध धम्माचा प्रचार प्रसार करणे याकरीता मदत झाली. बौद्ध काळातील अंतर्भूत

ज्ञान शिक्वण, लोको उपयोगी विचारसरणी, सामाजिक न्यायाची भूमिका, समतााधिकाणाचारचना इत्यादी गुणांमुळे बौद्ध धम्माचे स्थान भक्कमपणे झाले होते. बौद्ध काळात ज्ञान असलेल्या संघ पद्धतीमुळे लोकांपर्यंत ज्ञान पोहचविण्याचे कार्य माठ्या प्रमाणात होत होते. यात बौद्ध कालीन अभ्यासक्रमाचे योगदान दिसून येते.

बौद्ध शिक्षणाचे ध्येय आणि उद्दिष्टे साध्य करण्याचे महत्वाचे साधन म्हणजे होती. बौद्ध काळातील पंचशिल, त्रिरत्ने, दहा पारमिता, आर्य अष्टांगिक मार्ग, इत्यादी अभ्यासक्रम होय. विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी अभ्यासक्रमाची रचना केली मुलतत्त्वाच्या सहाय्याने अभ्यासक्रमाची आखणी केली गेली. बौद्धकालीन अभ्यासक्रम तयार करताना विद्यार्थ्यांची अभिरुची, शिक्षण विषयक कल, आवडी निवडी, अध्ययन क्षमता, या सर्वांचा विचार केला गेला होता. बौद्ध कालीन शिक्षणाचे नियोजन, अभ्यासक्रमाचा आराखडा आणि अभ्यासक्रमातील व्यवहार्यता यांना देखील महत्त्वपूर्ण स्थान आहे. त्यामुळे बौद्ध काळातील शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाविषयी माहिती होणे आवश्यक आहे.

उद्देश

१. बौद्धकालीन शिक्षणाचा अभ्यासक्रम समजून घेणे.
२. बौद्धकालीन शिक्षणातील अभ्यासक्रमाचे महत्त्व समजून घेणे.
३. बौद्धकालीन शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाचे स्तर समजून घेणे.
४. बौद्धकालीन शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाचे आधुनिक भारताच्या शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमावर असलेला प्रभाव समजून घेणे.

वरिल उद्दिष्टांच्या माध्यमातून बौद्ध कालीन शिक्षणाची कार्यवाही कशाप्रकारे होत होती या विषयी ही कल्पना येते. विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीत अभ्यासक्रमाचे महत्वाचे योगदान असून बौद्ध कालीन शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाची सविस्तर माहिती समजून घेणे महत्वाचे आहे.

अनुसन्धान-प्रकाशन-विभागीया त्रैमासिकी शोध-पत्रिका

शोध-प्रभा

(A Refereed & Peer-Reviewed Quarterly Research Journal)

48.2 वर्षे तृतीयोऽङ्कः (जनवरी - मार्च) 2023 ई.

प्रधानसम्पादकः

प्रो. मुरलीमनोहरपाठकः

कुलपतिः

सम्पादकः

प्रो. शिवशङ्करमिश्रः

सहसम्पादकः

डॉ. ज्ञानधरपाठकः

श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

(केन्द्रीयविश्वविद्यालयः)

नवदेहली-16

33	रशिया - युकेन युद्ध व जागतिक शांतता	प्रा.डॉ.बबिता येवले	राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख महात्मा ज्योतिबा फुले महाविद्यालय, अमरावती			129
34	बदलते जागतिक राजकारण	डॉ. विजया एच. राऊत	राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख एन.जे.पटेल कला व वाणिज्य महा. मोहाडी. जि. भंडारा (441904)			132
35	सावित्रीबाई फुले यांचे स्त्रीमुक्तीचे विचार व कार्ये	रुपाली मधुकर रोंघे	संशोधनकर्ता गोंडवाना विद्यापीठ, गडचिरोली	प्रासंजय बी गोरे .डॉ .	राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख शरदराव पवार कला, वाणिज्य महाविद्यालय, गडचांदूर, जि . चंद्रपूर	134
36	जागतिक शांततेसाठी पंडीत नेहरूंच्या परराष्ट्र धोरणांची प्रासंगिकता	प्रा.डॉ. दिनकर रामेश्वर चौधरी	कला व वाणिज्य महाविद्यालय, भिसी ता. चिमूर जि. चंद्रपूर			141
37	युकेन युद्धाचा जागतिक -रशिया- एक : अर्थव्यवस्थेवरील प्रभाव "राजकीय अध्ययन	प्रोफेे राहूल बावग .डॉ. .	राज्यशास्त्र विभाग प्रमुखसंतराव नाईक , शासकीय कला व समाजविज्ञान संस्था नागपूर	प्रा .विजयकुमारपंधरे	राज्यशास्त्र विभागश्री , बिंझाणी नगर नागपूर ,महाविद्यालय	143
38	रशिया युकेन युद्ध - बदलती जागतिक व भारतीय व्यवस्था	डॉ. अमर बोंदरे	सहायक प्राध्यापक राज्यशास्त्र विभाग व्हिएमव्हीवाणिज्य, जेएमटी कला आणि जेजेपी विज्ञान महाविद्यालय, नागपूर			46
39	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज ग्राम जीवनाचा : मूलाधार	मार्गदर्शक प्रामाधव कांडणगि .डॉ. रे	चिंतामणी महाविद्यालयघुस, सुधीर बावीसकर	संशोधकविद्यार्थी मराठी) रेश्री . सुधीर बावीसकर		50
40	माहिती अधिकार कायद्याच्या निर्मितीतअण्णाहजारे यांचेयोगदान	सहा. प्राध्यापक जगदीश आर.चिमूरकर	डॉ. आंबेडकर महाविद्यालय चंद्रपूर	प्रा. डॉ. प्रमोदएस. शंभरकर	सरदार पटेल महाविद्यालय	154

माहिती अधिकार कायद्याच्या निर्मितीत अण्णा हजारे यांचे योगदान

संशोधक

सहा. प्राध्यापक जगदीश आर. चिमूरकर
डॉ. आंबेडकर महाविद्यालय चंद्रपूर
मो.क्र. 9665710239
Email-jagdishchimurkar23@gmail.com

मार्गदर्शक

प्रा. डॉ. प्रमोद एस. शंभरकर
सरदार पटेल महाविद्यालय
चंद्रपूर.मो.क्र.7821829130
Email- shambharkar.pramod@gmail.com

सारांश :

ब्रिटीशांनी आपल्या राजकीय उद्दीष्टपूर्तीसाठी 1923 मध्ये गोपनियतेचा कायदा करून भारतीयांना अज्ञानात ठेवण्याचे काम केले. भारतातील ब्रिटीश सत्तेच्या कामकाजाची माहिती मिळणार नाही याची पूर्ण काळजी या कायद्याच्या माध्यमातून पूर्णपणे घेण्यात आली होती. अगदी सुरुवातीपासूनच इंग्रजांनी आपल्या कामकाजाविषयी गुप्ततेच्या धोरणाचा अवलंब केला होता. स्वातंत्र्योत्तर काळातसुद्धा इंग्रजांनी तयार केलेल्या गोपनियतेच्या कायद्याचा आधार घेऊन शासकीय अधिकारी गुप्ततेच्या नावाखाली सर्वसामान्य जनतेला माहिती देण्याचे टाळत होते. माहितीच्या अधिकारापासून वंचित ठेवल्या जात होते. जनसेवक हे मालकाप्रमाणे वागू लागले. प्रशासकीय लोकांच्या हातात सत्तेचे केंद्रीकरण झाले. यामुळे भ्रष्टाचारात वाढ झाली. ही बाब अण्णा हजारे यांच्या लक्षात आली. भ्रष्टाचारास प्रतिबंध घालण्यासाठी माहितीच्या अधिकाराचे शस्त्र नागरिकांना मिळाले पाहिजे, असे अण्णांना वाटू लागले. महाराष्ट्रात अण्णा हजारे यांनी माहिती अधिकारासाठी आंदोलन सुरू करण्यापूर्वी राजस्थानमध्ये जनसुनावनीच्या माध्यमातून मजदूर किसान शक्ती संघटनेनी संघर्ष सुद्ध केला, तेव्हा तिथे माहितीचा अधिकार देण्यात आला. परंतु तो मर्यादीत स्वरूपाचा होता. नंतर तामिळनाडू, मध्यप्रदेश, गोवा, उत्तरप्रदेश, दिल्ली या राज्यातही हा कायदा लागू करण्यात आला. परंतु खऱ्या अर्थानी माहितीच्या अधिकारासाठी व्यापक लढा अण्णा हजारे यांनी महाराष्ट्रात उभारला. भ्रष्टाचारविरोधी जनआंदोलनाच्या माध्यमातून अण्णांनी यशस्वी संघर्ष केला. त्यांच्या यशस्वी लढयामुळेच 2003 ला महाराष्ट्रात आणि 2005 ला केंद्रात माहितीचा अधिकार अंमलात आला. भारतीय जनतेला माहिती मिळविण्याचे एक प्रभावी साधन मिळाले. शासकीय कामकाजात पारदर्शकता निर्माण झाली. लालफितशाहीवर अंकुश बसला. भ्रष्टाचाराची मोठमोठी प्रकरणे बाहेर आलीत.

बिजशब्द :- माहिती अधिकार, भ्रष्टाचार, कायदा, विधेयक
उद्दीष्टे :-

1. माहिती अधिकार कायद्याची पार्श्वभूमी सांगणे.
2. भारतात माहिती अधिकार कायद्यासाठी झालेल्या संघर्षाची चर्चा करणे.
3. माहिती अधिकार कायद्यासाठी अण्णा हजारे यांनी केलेल्या आंदोलनाचा अभ्यास करणे.

प्रस्तावना :-

कोणत्याही देशात जनतेच्या सक्रीय सहभागावर, सजग प्रवृत्तीवर लोकशाही व्यवस्था बळकट होत असते. जागृत जनता हाच लोकशाहीचा मोठा आधार असतो. केवळ नागरिकांना मतदानाचा अधिकार बहाल करून जनतेनी निवडून दिलेल्या प्रतिनिधीमार्फत सरकार चालविणे एवढा संकुचित अर्थ लोकशाहीचा नाही. तर जनतेच्या, देशाच्या हिताकरीता जे निर्णय घेण्यात येतात, धोरण ठरविण्यात येतात त्या निर्णय प्रक्रीयेची माहिती जनतेस मिळणे आवश्यक आहे. ज्याप्रमाणे घटनेनी नागरिकांना मूलभूत अधिकार प्रदान केले आहे, त्याचप्रमाणे माहितीचा अधिकार प्रदान करणे तितकेच महत्वाचे आहे. भारतीय संविधानातील कलम 19 (1) (क) मध्ये विचार व अभिव्यक्ती स्वतंत्र्यामध्ये माहिती अधिकार कायदा अंतर्भूत आहे. नागरिकांच्या माहिती प्राप्त करण्याच्या अधिकारावर बंधने आल्यास लोकशाहीच्या संवर्धनावर मर्यादा येतात. माहितीच्या अधिकारामुळे नागरिकांच्या हक्क तथा अधिकाराविषयी जाणीवजागृती होत असते. व्यक्तीमधील अज्ञान दूर होते. त्यामुळेच जनतेस हवी असलेल्या माहितीच्या मागणीने जोर धरला. त्यातून माहितीच्या अधिकाराची मागणी पुढे आली. लोकशाहीत आवश्यक ती माहिती शासकीय तथा निमशासकीय कार्यालयांनी उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे, असे नागरिकांना वाटू लागले. परंतु ब्रिटीश काळापासून चालत आलेल्या गोपनियतेच्या धोरणामुळे नागरिकांना पाहिजे असलेली माहिती